

Kultūros paminklai / 23

Kultūros paminklai / 23

Mokslinių straipsnių rinkinys

Leidinio leidybą parėmė:

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTAS
PRIE KULTŪROS MINISTERIJOS

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Vilnius „Savastis“
2019

Sudarytojas
Juozas Bardauskas

Maketuotojas
Gediminas Šinkūnas

Redaktorė
Sigita Staškevičienė

Viršeliuose:

Bilionių piliakalnis, Šilalės r. žiemą.
2017 m. gruodis
Gintauto Zabelos nuotr.

Burbiškio dvaro rūmai, Anykščių r. 2018 m.
Gedimino Šinkūno nuotr.

Redaktorių kolegija:

Prof. habil. dr. Jurgis Bučas
(kraštotvarka, architektūra, paveldotyra, paveldosauga)

Prof. habil. dr. Mykolas Michelbertas
(archeologija)

Prof. dr. Jonas Rimantas Glemža
(architektūra, paveldosauga)

Prof. dr. Zenonas Butkus
Vilniaus universitetas
(istorija, paveldotyra)

Dr. Dalia Klajumienė
Vilniaus dailės akademija
(menotyra, sakralinis paveldas)

Doc. dr. Algis Kasperavičius
Vilniaus universitetas
(istorija)

Doc. dr. Algimantas Merkevičius
Vilniaus universitetas
(archeologija, paveldotyra)

Dr. Nijolė Rauckienė
(kultūros paveldo restauravimo technologijos,
paveldotyra)

Dr. Dalia Vasiliūnienė
Lietuvos kultūros tyrimų institutas
(menotyra, sakralinis ir liaudies meno paveldas)

Doc. dr. Gintautas Zabiela
Klaipėdos universitetas
(archeologija, paveldotyra)

Juozas Bardauskas
Kultūros paveldo centras
(istorija, paveldosauga)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Kolegijos adresas:
Mokyklos g. 5-30, LT-08413 Vilnius

ISSN 1392-155X
© Straipsnių autoriai
© „Savastis“

Alantė Valaitė-Gagač

SIETYNŲ SU ŽALČIO/ GYVATĖS FORMOS ŠAKOMIS IŠTAKOS, RAIDA IR FUNKCIONAVIMAS: NUO NYDERLANDŲ IKI LIETUVOS

Lietuvos nacionaliniame ir Lietuvos dailės muziejuose saugomi sietynai su žalčio/gyvatės formos šakomis yra vieni seniausių tarp išlikusių Lietuvoje. Anksčiau, renkant medžiagą apie Lietuvos ir kaimyninių šalių apšvietimo priemones, analogiško dekoru sietynų nepavyko aptikti nei Latvijoje, nei Lenkijoje. Dėl šios priežasties manyta, kad išskirtinio dekoru šviestuvai buvo paplitę tik Lietuvos teritorijoje. Dar kartą nuosekliai peržvelgus Vakarų Europos muziejų kolekcijas paaiškėjo, kad elegantiškai susirangiusios gyvatės motyvas sietynų šakose turi būti siejamas su Amsterdame 1598–1638 m. aktyviai dirbusio liejiko Hanso Rogierio pavarde.

Straipsnyje pirmą kartą išaiškinamos sietynų su gyvatės formos šakomis ištakos Vakarų Europoje. Analizuojami Lietuvoje išlikę ir neišlikę pavyzdžiai, jų raida ir datavimo niuansai. Nagrinėjama sietynų su žalčio dekoru funkcionavimo erdvė, paliečiama simbolikos tema. Pasielkus europinius pavyzdžius straipsnyje siekiama įvertinti ir reabilituoti Lietuvoje išlikusius gyvatės formos sietynus.

Reikšminiai žodžiai: sietynai, žaltytis, gyvatė, Hansas Rogieris, Nyderlandai, Lietuva.

Tiek Lietuvoje, tiek kituose Europos kraštuose, sietynų paveldas nėra išsamiai ištirtas, todėl kiekviena nauja publikacija papildo trūkstamas žinias. Lietuvoje kompleksiskai sietynai pradėti tyrinėti tik nuo 2009 metų, šia tema pasirodė apžvalginis autorės straipsnis apie sietynų raidą Europoje ir XVII–XX a. pirmosios pu-

sės sietynus Lietuvoje [1]. Vėliau publikuoti straipsniai apie Lietuvos sietynus XVII a. dokumentuose, pramoniniu būdu gamintus XIX a. II p.–XX a. I p. sietynus ir XIX a. papjė mašė sietynus [2]. 2017 metais pradėtas pildyti virtualus katalogas *Sietynų paveldas Lietuvoje* (www.sietynupaveldas.lt).

Sietynai su žalčio/gyvatės formos šakomis autorės pastebėti nuo pat tyrimų pradžios [3]. Trumpai jie buvo aprašyti 1980-aisiais išleistame Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus kataloge *XVI–XX a. pr. apšvietimo priemonės* [4]. Nors sietynai su žalčio/gyvatės formos šakomis ar atskiros šakos su šiuo ornamentu yra vertinamos, saugomos muziejuose ir kaupiamos privačiose kolekcijose, tačiau iki šiol jų raida ir kilmė išsamiau nebuvo analizuota. Šių sietynų tyrimą į priekį pastūmėjo istorikų Berendo Dubbe's ir Franso van Molle's straipsnis apie XVI a. pabaigos–XVII a. pirmos pusės amatininko Hanso Rogierio iš Harelbekės lietas apšvietimo priemonės [5]. Publikacijoje pateikiami duomenys leido svariau apčiuopti ir Lietuvoje paplitusių šių objektų ištakas. Žalčio/gyvatės ornamentas nėra svetimas Lietuvos kultūrai, priešingai, jis labai reikšmingas ir dažnas, o tai ir buvo viena rimčiausių priežasčių skatinusių išsamiai analizuoti šiuos sietynus ir pristatyti jų genezę, siekiančią XVI a. Vakarų Europos kraštus.

Žinoma, kad skirtingų epochų estetinės nuostatos sutapusios su naujų medžiagų atradimu dažnai nulemdavo naujų sietynų tipų atsiradimą. XVI a. Vokietijoje rūmų valgomieji buvo puošiami medžio ir ragų sietynais vokiškai vadinamais *Lüsterweibchen*, XVII a. Nyderlanduose pasiturinčiųjų interjeras neįsivaizduojamas be žalvarinių kamieninių sietynų su stambiu nublizginto žalvario rutuliu, o XVIII a. Bohemijoje gaminti stikliniai sietynai, kuriais puoštos visos garsiausios Europos rūmų šokių menės. Tam tikri, galima sakyti, sėkmingiausi sietynų tipai, įsitvirtinę kiekvieno laikotarpio vizua-

lijoje kultūroje buvo eksportuojami ir elito aplinkoje tapdavo masiniais. Iš kitų kraštų importuoti dirbiniai, esant galimybėms, buvo kartojami ir interpretuojami vietinių meistrų. Vienas iš tokių „sėkmingųjų“, dar kol kas nepakankamai tyrėjų Europoje įvertintų, pavyzdžių – žalvariniai kamieniniai sietynai su žalčio/gyvatės formos šakomis.

Ištakos Nyderlanduose

Ankstyviausias ikonografinis šaltinis, kuriame užfiksuotos susirangiusios gyvatės/žalčio formos apšvietimo priemonė siekia paskutinįjį XVI a. ketvirtį. Britų muziejuje saugoma graviūra „Jėzus Mortos ir Marijos namuose“ priskiriama flamanų piešėjui, tapytojui Joos Goeimare [6]. Pastarasis gimė Kortreiko (Vakarų Belgija) mieste ir nuo 1586 m. iki savo mirties 1610 m. gyveno Amsterdame. Panašu, kad kiek vėliau savaip kūrinį pakartėjo amžininkas raižytojas Boetius Adams Bolswert (1580?–1633) [7] (1 pav.). Biblinis siužetas „Jėzus Mortos ir Marijos namuose“ (Lk 10, 38–42) [8] atvaizduotas tų laikų, XVI a. II p. interjere. Kūrinio veikėjai apsupti žemiškų gėrybių, dešinėje atvaizduotas židinyš ant kurio – gyvatės formos pakabinamos žvakidės.

Itin panaši į paveiksle matomą pakabinama žvakidė saugoma Nyderlandų nacionaliniame meno ir istorijos muziejuje Amsterdame (ol. *Rijksmuseum*) (2 pav.). Ji sudaryta iš kartušo formos laikiklio

su liūto galvute kurion įstatyta susirangiusios gyvatės formos šaka su vaškine ir taurele žvakei. Kartušo pakraščiuose išlietas įrašas su liejiko inicialais ir data: *STERCK. ALSDEN. LEEV. / VOORSICHTICH. VOORT. / .TSLANGHEN. VIER. / .FE. HANS. ROGIER. 1599* (pažodinis vertimas: *Saugokitės gyvatės ugnies ir būkite drąsūs kaip liūtai, Hans Rogier, 1599*) [9].

Kaip matyti Britų muziejaus kolekcijų kataloge, tyrėjai nėra nustatę tikslios Joos Goeimare graviūros „Jėzus Mortos ir Marijos namuose“ sukūrimo datos (manoma apie 1574–1587). Abejojama netgi dėl jos tikslaus autoriaus [6]. Tačiau tikėtina, kad tapytojas Joos Goeimare turėjo atvaizduoti realiai egzistuojančius, jau anksčiau matytus interjero elementus.

1 pav. Boetius Adams Bolswert (?), raižinys „Jėzus Mortos ir Marijos namuose“, apie 1590–1633. Nyderlandų nacionalinis meno ir istorijos muziejus, obj. No. RP-P-1906-2224

2 pav. Sieninė žvakidė, Hansas Rogieris, 1599. Nyderlandų nacionalinis meno ir istorijos muziejus, obj. No. BK-BR-946-S

3 pav. Sietynas,
Hansas Rogieris,
apie 1625.
Simon van Gijn namai
muziejus, Dodrechtas.

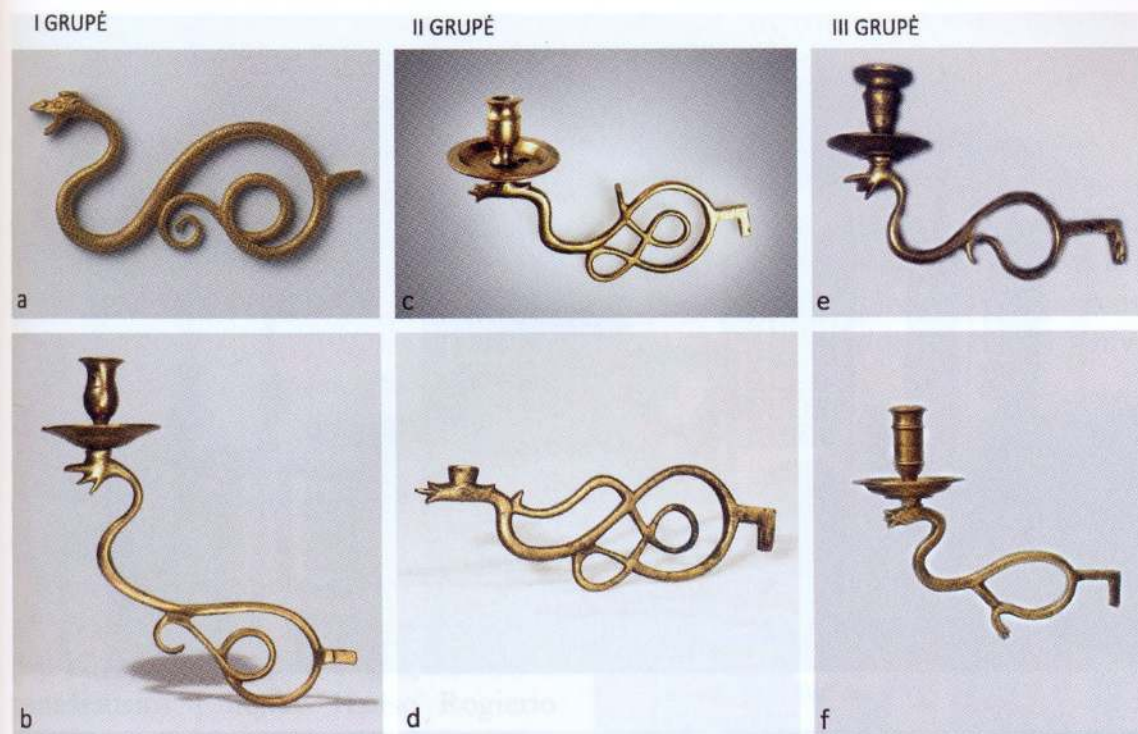

Svarbu paminėti, kad liejikas Hansas Rogieris gimė Harelbekės mieste, visiškai greta Kortreiko, tapytojo Joos Goeimare gimtinės dabartinėje Vakarų Belgijoje. 1598 metais, religinių ir finansinių sumetimų vedamas, Hansas Rogieris, kaip ir amžininkas tapytojas, atvyko gyventi ir dirbti į Amsterdamą [10]. Keturiasdešimt metų sėkmingai dirbęs liejiku (1598–1638), Hansas Rogieris ženkliai prisidėjo prie Nyderlandų aukso amžiaus. Remiantis daugiausia šio amatininko kūrybai dėmesio skyrusių istorikų Berendo Dubbe's ir Franso van Molle's analizės duomenimis, galime teigti, kad meistras liejęs ne tik žvakides, bet ir sietynus su gyvatės formos šakomis, olandiškai vadinamus *slangenkroon* (liet. *gyvačių vainikas*). Šio liejiko sukurtos sieninės žvakidės su gyvatės/žalčio motyvais išliko Šv. Baltramiejaus katalikų bažnyčioje Antverpeno priemiestyje Merksem (Šiaurės Belgija), dvi sieninės žvakidės šiuo metu saugomos Harlemo vyskupo muziejuje (Vakarų Nyderlandai), bei jau minėtame Nyderlandų nacionaliniame meno ir istorijos muziejuje Amsterdame (ol. *Rijksmuseum*). Svarbu paminėti, kad greičiausiai būtent tokios formos ir dekoru buvo dvi asmeninės liejiko Hanso Rogierio pakabinamos židinio žvaki-

dės, kurias jis 1626 m. testamente prieš mirtį užrašė savo žmonai. Du meistro sietynai išliko Bureno ir Eke-Vilio reformatų bažnyčiose Nyderlanduose, vienas sietynas anksčiau puošė Dodrechtos augustijonų bažnyčią (dabar priklauso žymaus bankininko ir kolekcininko Simon van Gijn namui-muziejui Dodrechte) (3 pav.) Nyderlanduose. Žinoma, kad dar vienas šio meistro kūrinys (iš šaltinių nėra aišku, ar su žalčių/gyvačių motyvais) 1617 m. buvo pirktas Deventerio savivaldybės/miesto vyno namams (neiškilo). 1635 m. šeši sietynai parduoti Amsterdamo našlaičių namams (taip pat neaišku, ar su žalčių/gyvačių motyvais). Vienas didžiausių Hanso Rogierio užsakyimų – 1612 m. nulietas dvidešimties šakų sietynas. Jis buvo suprojektuotas žinomo Amsterdamo skulptoriaus ir architekto Hendrick de Keyser ir kartu su kitomis šalį reprezentuojančiomis dovanomis, svarbių valstybės piliečių plukdytas į Konstantinopolį kaip dėkingumo ženklas už palankius prekybinius susitarimus. Autoriai B. Dubbe ir F. van Molle taip pat mini išlikusias ir kiek grubesnio darbo, greičiausiai kitose dirbtuvėse nulietas žvakides ir sietynus su gyvatės formos šakomis (šakų pora Šv. Petro katalikų bažnyčioje Berlare Belgijoje ir sietynas Šv. Lauryno reformatų bažnyčioje Alkmare, Nyderlanduose) [11]. Tai, kad ornamentas kopijuotas, liudija jį buvus tikrai populiariu.

Analogai ir kartotės Lietuvoje

Pradžioje svarbu paminėti, kad XVII–XIX a. bažnyčių, dvarų ar Vilniaus miestiečių inventoriuose sietynai apibūdinami itin lakoniškai. Minimas šakų skaičius, medžiagiškumas, kabėjimo vieta, tačiau duomenų apie jų puošybos elementus itin reta [12]. Sietynų su žalčio/gyvatės formos šakomis apibūdinimo rašytiniuose dokumentuose kol kas aptikti nepavyko, todėl šių sietynų raidą Lietuvoje tenka analizuoti remiantis ikonografiniais šaltiniais ir išlikusiais artefaktais.

4 pav. Dviejų, trijų ir vienos kilpos šakos: a – šaka RP-P-1906-2224, Hansas Rogieris, 1599. Nyderlandų nacionalinis meno ir istorijos muziejus; b – sietyno IM-13029 šaka, XVII a. I p. (?). Lietuvos nacionalinis muziejus; c – sietyno TM-2332 šaka, XVII a. Lietuvos dailės muziejus; d – šaka IM-4582, XVII a. Lietuvos nacionalinis muziejus; e – šaka Bagaslaviškio bažnyčioje, XVII a. (?); f – sietyno Tt-1699 šaka, XIX a. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Pagal šiuo metu turimus duomenis – Lietuvoje išliko pavienių žalčio/gyvatės formos šakų ir sietynų su 6–8 šio deko šakomis. Jie saugomi didžiuosiuose Lietuvos muziejuose, bažnyčiose ir privačiose kolekcijose. Peržvelgus visus išlikusius pavyzdžius, matyti, kad šakose skiriasi tai, kaip susirangęs žaltys/gyvatė. Pagal šį raštą jas galime skirstyti į tris grupes (4 pav.):

1. XVII a. I p. dviejų kilpų šakos (artimiausios liejiko Hanso Rogierio dirbiniai) (4 b pav.).
2. XVII a. trijų kilpų šakos (4 c, d pav.).
3. XVII–XVIII a. vienos kilpos šakos ir XIX a. jų kartotės (4 e, f pav.).

Pirmoji grupė. Liejiko Hanso Rogierio dirbiniai stilistiškai artimiausi išlikę du sietynai ir abu jie saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje (toliau LNM). XVII a. I p. datuojamo sietyno IM-4618 kamienas – baliustros formos, suvertas iš keleto detalių (5 pav.). Tokia jo forma – tipiška renesanso laikotarpiui. Stambus pakabinti skirtas žiedas kamieno viršuje ir diskas po juo itin panašūs į H. Rogierio lietuvių sietynų. Šakos įstatytos į disko formos plokštelę, jas laiko kištukai su ovaliomis galvutėmis. Rankiniu būdu lietos ir apšlifautos detalės nebuvo

idealiai vienodos, todėl, kaip ir būdinga seniesiems sietynams, kiekviena šaka, vieta jai įstatyti ir kaištis liejiko pažymėti tam tikru puncu įmuštų duobučių skaičiumi. Amsterdame dirbusio liejiko žvakidžių ir sietynų šakos raižytos gyvatės žvynus (oda) imituojančiais lankeliais, o gyvatės galvutė detalizuota: su akimis, nosies ir ausų landomis, liežuviais. LNM saugomo sietyno šakos lygios, gyvatės galvutė stipriai stilizuota ir be detalių, tačiau atlikta meistriškai, plastiškai. Iš gyvatės kūno ir uodegos suformuotas dviejų kilpų ornamentas beveik identiškai

5 pav. Sietynas IM-4618, XVII a. I p. Lietuvos nacionalinis muziejus

6 pav. Tado Vrublevskio kabineto interjeras Vrublevskių bibliotekoje. Fot. Jan Bulhak 1932, iš: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka Retų spaudinių skyrius, SFG-2402/4/22

7 pav. Sietynas IM-13029, XVII a. I p. (?). Lietuvos nacionalinis muziejus

8 pav. Sietynas su žalčio formos šakomis Tytuvėnų dvare. 1938 m. Reprodukuota iš: Jolanta Širkaitė, „Tytuvėnų dvaras ir dailininkė Sofija Romerienė“, in: Tytuvėnai. Istorija, kultūra, meno paminklai, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 71

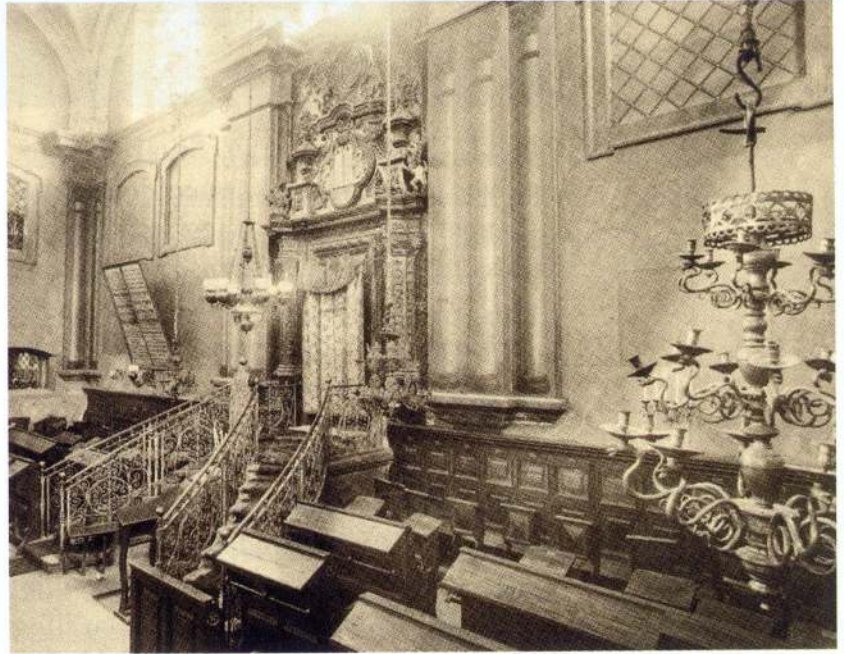
kas Hanso Rogierio gamintoms šakoms. Sietynas elektrifikuotas, todėl originalios taurelės žvakėms nuimtos, vaškine-se padarytos skylutės laidams prakišti. Datuota H. Rogierio žvakidė patvirtina prielaidą, kad Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomo sietyno forma manieristinė. Remiantis muziejaus inventorinėmis knygomis, sietynas gautas iš Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos. 1932 m. Jano Buřhako daryta fotografija liudija, kad sietynas tikrai kabėjo Tado Vrublevskio kabinete (6 pav.).

Kito LNM eksponato (Inv. Nr. IM-13029) šakos taip pat dviejų kilpų ir gali būti priskirtos pirmai grupei, kurios panašiausias į liejiko Hanso Rogierio gamintąsias (7 pav.). Jų išvis aštuonios. Sietyno kamienas primena senovės graikų vazą *lekity* (sen. gr. *lēkythos*). Šakas su kamieniu jungia ypač dekoratyvūs fiksatoriai. Juose atkartota kamieno forma, ant kiekvieno viršaus išlietas šonu pasisukęs paukštėlis priglundusiais sparnais. Grįžtant prie kamieno formos, tenka pastebėti, kad čia kiek neįprasta jo išilginta tekinta viršutinė dalis. Ji puošta dviem karūnėlėmis, kas taip pat kelią įtarimą dėl šios sietyno dalies autentiškumo. Šviestuvą viršuje užbaigia lieta erelio su išskleistais sparnais figūrėlė.

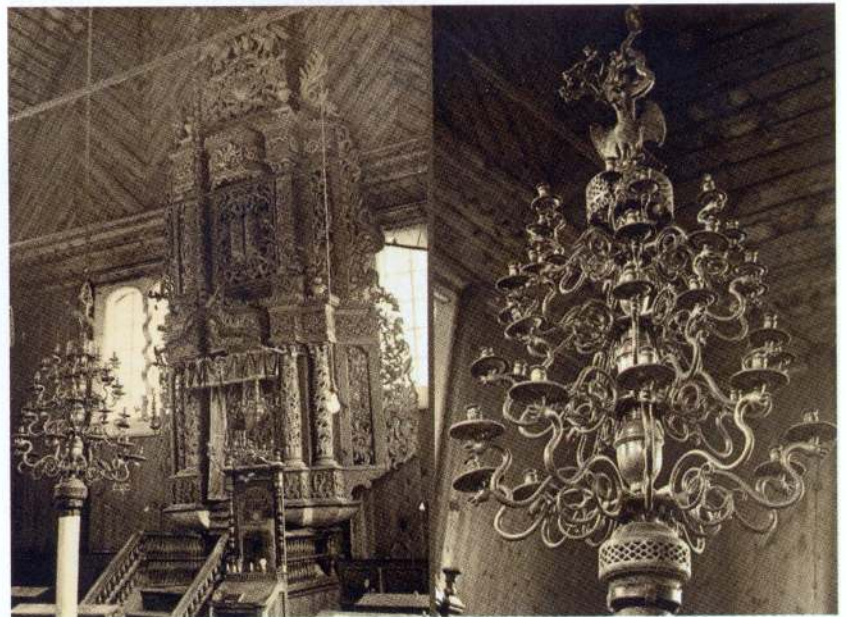
Pirmajai, archajiškiausios formos sietyių grupei galima priskirti ikonografijoje užfiksuotus, bet nežinia, ar išlikusius sietynus Tytuvėnų dvare (8 pav.), Drujos medinėje (šiaurinė Baltarusija) [13], Utenos [14], Vilniaus Didžiojoje (9 pav.) ir Kelmės medinėje (10 pav.) sinagogose. Verta atkreipti dėmesį, kad Kelmės sinagogos sietynas sudarytas iš 4 vainikų ant kurių tikėtina buvo daugiau nei 30 žalčio/gyvatės formos šakų. Tikėtina, kad šis sietynas buvęs labai sunkus, todėl greičiausiai dėl šios priežasties jo apačia įremta į medinę koloną. Šakos graviruotos gyvatės žvynus (odą) imituojančiais lankeliais, kamienas – augaliniais motyvais. Šis sietynas vienas didžiausių, iš

straipsnio autorei žinomų, žalvarinių sietyių su žalčio/gyvatės formos šakomis.

Antrai grupei galima priskirti horizontalaus piešinio šakas, kuriose iš gyvatės kūno ir uodegos suformuotas trijų kilpų ornamentas. Sietynas su tokiomis šakomis saugomas Lietuvos dailės muziejuje (toliau LDM) (Inv.

9 pav. Vilniaus Didžiosios sinagogos interjeras. Fot. Icik Serebrin, apie 1900. Jewish National and University Library / Žydų nacionalinė ir universiteto biblioteka

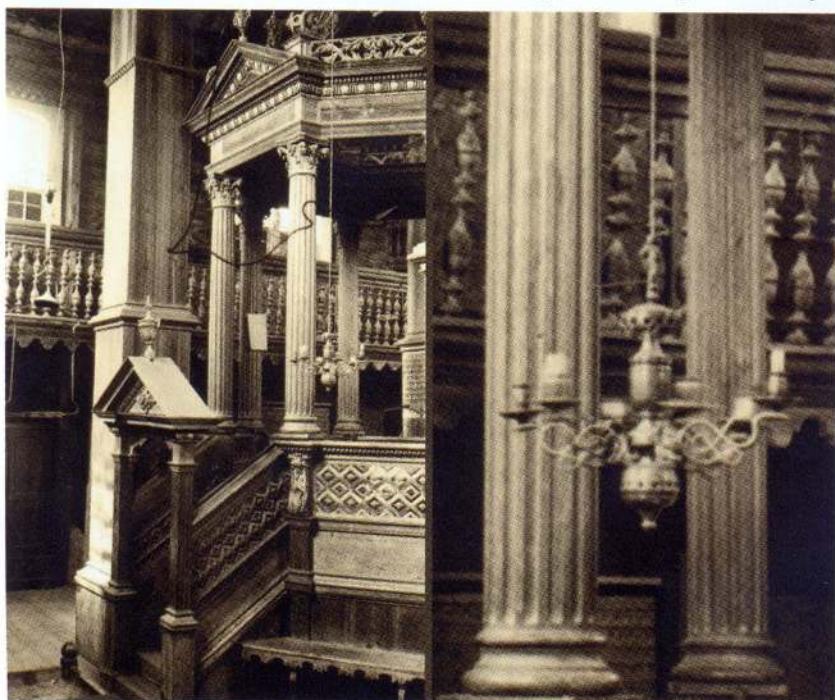
10 pav. Kelmės medinės sinagogos sietynas. Fot. Chackelis Lemchenas, 1938. Šiaulių „Aušros“ muziejus, Poz. Nr. 442/III ir T-N2987

11 pav. Sietynas
TM-2332, XVII a.
Lietuvos dailės
muziejus

Nr. TM-2332) (11 pav.). Šiltai geltonos spalvos iš žalvario lietas nedidelis pakabinamas daugiašakis šviestuvas kaip ir anksčiau aptartieji priklauso kamieninių tipui. Stiebo viršuje – ažūrinė karūnėlė, ji pridengia trilapio formos pakabinimo kilpą. Stiebo viduryje – apvali šakoms įstatyti skirta „dėžutė“, apačioje – nedidelis rutulys. Svarbu pažymėti, kad gotikos laikotarpio šviestuvų kamienai dažniausiai užsibaigdavo briaunuota žemyn nukreipta smaile, renesansiniai buvo baliustros formos, kartais su liūto galvute apačioje, o XVII a. I p. Nyderlanduose, o vėliau ir visoje Europoje gaminti sietynai, kurių kamienai užbaigiami nublizgintu mažesniu ar didesniu rutuliu. LDM saugomo sietyno rutulys

12 pav. Sietynas
Valkininkų sinagogoje.
Fot. Szymon Zajczyk,
iki 1939. *Yad Vashem*
(Holokausto kankinių
ir didvyrių atminimo
institucijos archyvas),
Jeruzalė, 204CO2

nedidelis, tarsi dar „neišsivystęs“, todėl sietyną galima datuoti XVII amžiumi. Ties jo viduriu – 10 apvalių skylučių. Atidžiau apžiūrėjus matyti, kad jos ne išgręžtos, o išlietos formuojant patį rutulį. Kol kas nėra tiksliai aišku, kokia buvo jų paskirtis. Lietuvos dailės muziejuje saugomą sietyną su gyvačių formos šakomis 1984 m. Prano Gudyno restauravimo centre restauravo Sigitas Domarkas [15]. Atkurtos keturios sulūžusios šakos, prarastos vaškinės ir taurėlės žvakėms.

Beveik identiškas sietynas matyti Valkininkų sinagogos fotografijoje (12 pav.). Svarbu ir tai, kad jo rutulys kamieno apačioje taip pat su skylutėmis, skiriasi tik kamieno forma ir šakų skaičius. Aptariamai sietynų šakų grupei priskirtinos ir dvi šakos saugomos Lietuvos nacionaliniame muziejuje (Inv. Nr. IM-4582). Pažvelgus į išlikusių sietynų šakų išsklotinę, galima pastebėti, jog pastarosiose (4 d pav.) gyvatės uodegos galiukas prilenktas prie galvos. Antrai grupei priskiriamos šakos, kuriose gyvatės/žalčio kūnas išrangytas sudarant tris kilpas Lietuvoje yra retesnis. Jo analogai užsienio kraštuose kol kas nepastebėti.

Trečiai grupei galime priskirti paprastesnio piešinio sietynų šakas, kuriose iš žalčio/gyvatės kūno ir uodegos suformuota viena kilpa. Dvi tokio sietyno šakos 2005 m. fotografo Aloyzo Petrašiūno užfiksuotos Bagaslaviškio bažnyčioje (4 e pav.). Viena jų senesnė, galbūt pagaminta XVII a. II p.–XVIII a., kita taisyta, nulieta ne taip plastiškai, galimai XIX amžiuje. Remiantis ikonografiniais šaltiniais, sietyno su vienos kilpos žalčio šakomis būta Karčių sinagogoje (Jonavos r.) [16] ir Vilniaus Gaono sinagogoje [17]. 1933–1934 m. Vilniaus universiteto Senato posėdžių salės fotografijoje užfiksuoti netgi du tokie sietynai (13 pav.). Jų kamienai baliustros formos, artimesni renesansinio laikotarpio sietynams.

13 pav. Sietynai su žalčio formos šakomis Vilniaus universiteto Senato posėdžių kambaryje 1933–1934 m. Reprodukuota iš: Anna Supruniuk, Mirosław Adam Supruniuk, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie w fotografiach 1919–1939, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2009, p. 75

Pilnai išlikęs trečias grupėi priskirtinas sietynas saugomas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje (toliau NMKČDM) (Inv. Nr. Tt-1699) (14 pav.). Lyginant šio sietyno šakas (4 f pav.) su anksčiau aptartosiomis, matyti, kad jos lietus grubiai, ne itin įgudusio meistro. Sietyno kamienas ir rutulys beveik identiškas XVII a. datuojamam ir saugomam Lietuvos dailės muziejuje (11 pav.), tačiau NMKČDM saugomo sietyno karūnelė kamieno viršuje grubokai perforuota ir tik imituoja XVII amžiaus azūrinės formas. Atsižvelgiant į aptartą, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugomą sietyną galima traktuoti kaip XIX a. kartotę.

Simbolika ir funkcionavimas

Istorikai Berendas Dubbe ir Fransas van Molle išaiškino, kad Hanso Rogierio lieti sietynai kabėjo ir iki šiandien tebekaba Romos katalikų ir reformatų bažnyčiose. Iš šaltinių tiksliai nėra aišku, tačiau gali būti, kad aptariamo dekoru sietynai puošė ir pasaulietinės paskirties interjerus.

Lietuvoje nežinoma nei vieno funkcionuojančio sietyno su žalčio/gyvatės formos šakomis. Visi išlikę sietynai ar jų fragmentai saugomi uždaruose muziejų fonduose, privačiose kolekcijose ar zakristijų spintose. Remiantis ikonografiniais šaltiniais, daugiausia šio dekoru sietynai buvo naudojami Lietuvos ir Baltarusijos sinagogose. Taip pat XX amžiuje fotografų jie buvo įamžinti priva-

čiuose ir viešuose įstaigų interjeruose. Šių sietynų fragmentai randami bažnyčių palėpėse. Kyla klausimas, ar šių sietynų simbolika buvo vienodai suvokiama skirtinguose kraštuose ir, ar tai galėjo įtakoti jų paplitimą ir funkcionavimą skirtingos paskirties interjeruose įvairiais laikotarpiais?

Simbolių aiškinime tikriausiai nėra kito prieštarčiau vertinamo gyvūno kaip gyvatė/žaltys. Dėl tariamo atsinaujinimo išsineriant iš odos, bet gyvenimo žemės plyšiuose šis gyvūnas simbolizuoja klastingumą ir nemirtingumą, šviesą ir tamsą, gėrį ir blogį. Gyvatės vaizdavimas krikščioniškame mene dažnai persipynęs su drakono vaizdavimu. Lotyniškas žodis *draco* reiškia ir „gyvatę“, ir „drakoną“, kurie abu krikščionybės Tradicijoje simbolizuoja velnią [18]. Šių simbolių vaizdavimo samplaiką, persiklojimą galima pastebėti ir XVI a. evangelisto šv. Jono ikonografijoje. Krikščioniškos ikonogra-

14 pav. Sietynas Tt-1699, XIX a. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

15 pav. Gyvatė ir drakonas šv. evangelisto Jono taurėje. Nežinomo XVI a. tapytojo paveikslo (Paryžiaus Meno istorijos muziejus, obj. No. PPP2541) ir 1470–1480 m. Martin Schongauer (?) raizinio (Britų muziejus, obj. No. 1881,0409.12) fragmentai

fijos žodyne rašoma, kaip „Efezo Dianos šventyklos kunigas padavęs šv. evangelistui Jonui taurę su užnuodytu vynu, kad išbandytų jo tikėjimą. Prieš tai du nuteistieji mirti ką tik buvo gėrę iš tos taurės ir tuojau pat mirę. Bet šv. Jonas ne tik pats nenukentėjęs, bet ir prikėlęs tuos du vyrus iš numirusiųjų. Todėl nuo viduramžių taurė su gyvate įgijo simbolinę prasmę: taurė simbolizuoja krikščionių tikėjimą, gyvatė – šėtoną.“ [19]. Galima pastebėti, kad vienoje XV–XVI a. graviūrose šv. evangelisto Jono taurėje vaizduojama gyvatė, kitose – ilgauodegė sparnuota būtybė labiau primenanti drakoną (15 pav.).

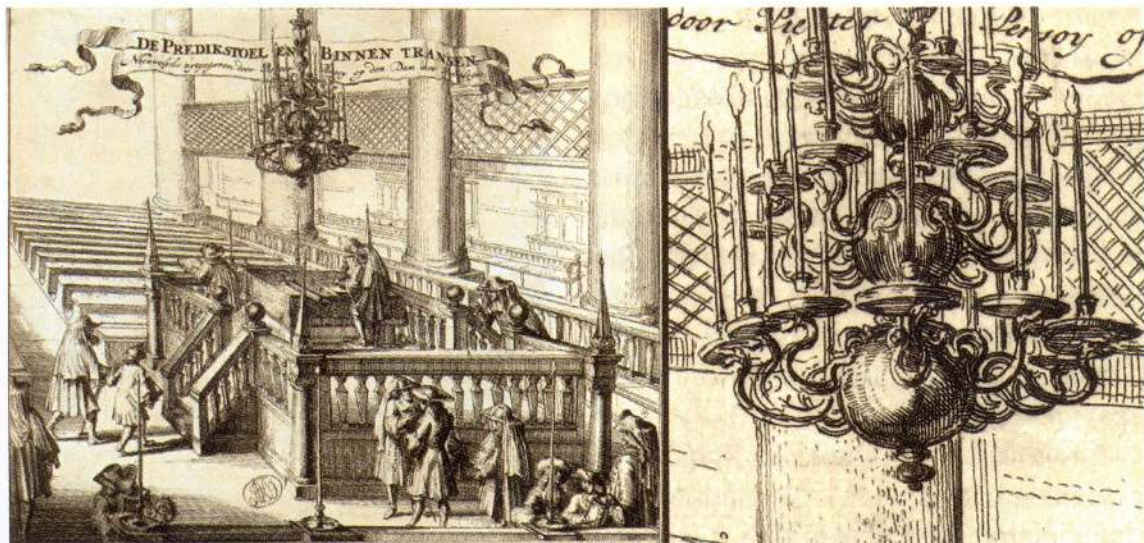
Drakono motyvai buvo dažni gotikos laikotarpio žalvariniuose sietynuose. Niujorko Metropolitenos muziejuje sau-

goma 1450 metų Dinano regione (Belgija) pagaminto sietyno kopija (16 pav.). Šios apšvietimo priemonės kamienas panašus į ažūrinę koplytėlę, kurios centre patalpinta Švč. Mergelės Marijos su kūdikėliu skulptūra. Po jos kojomis ratu išdėstyta 12 šakų, kuriose išlietas „pergalės prieš nuodėmingumą“ pasakojimas. Žemesniuose šakų įlinkimuose atvaizduoti grėsmingi sparnuoti ilgauodegiai drakonai (jų galvutės taip pat skverbiasi pro žvakidėlių ažūrinį dekorą) su kuriais kovoja aukštesnėse šakų smailėse nulieti ugnies nešėjai, sergėtojai – elniai ir kariai su kalavijais.

Grįžtant prie analizuojamo objekto, svarbu nepamiršti, kad XVI a. pabaigoje–XVII a. 4 dešimtmetyje gyvenęs Hansas Rogieris kūrė protestantiškoje aplinkoje. XVI a. Šiaurės Europoje plito reformacija, vis labiau įsigalėjo ikonoklazmas, kuomet buvo siaubiamos katalikų bažnyčios, naikinami šventųjų paveikslai, skulptūros ir dekoro elementai. Olandijos šiaurėje klestėjo protestantizmas, o katalikai buvo mažuma. Vienas svarbiausių principų protestantų religinėje dailėje buvo paprasta kūrinio kompozicija išreikšti didaktinę kūrinio prasmę. Analizuojant sietynus su žalčio/gyvatės formos šakomis labai svarbus pakabinamos žvakidės, saugomos Nyderlandų na-

16 pav. 1450 metų Dinano regione (Belgija) pagaminto sietyno kopija (1875 m.). Niujorko Metropolitenos muziejus, obj. No. 1975.1.1421

17 pav. Sietynas Portugalų sinagogoje Amsterdame. Romeyn'o de Hooghe's raiziny, 1695. Iš: Nyderlandų nacionalinis meno ir istorijos muziejus, obj. No. RP-P-AO-24-31-2

cionaliniame meno ir istorijos muziejuje Amsterdame, įrašas „Saugokitės gyvatės ugnies ir būkite drąsūs kaip liūtai“. Šioje alegorijoje liūtas, kaip drąsos, jėgos ir kilnumo simbolis, aiškiai priešpastomas negatyviam, klastingam gyvatės/žalčio įvaizdžiui. Lyginant gotikos laikotarpio aptartą sietyną su Švč. Mergelės Marijos skulptūra ir Hanso Rogierio pakabinamas žvakides, sietynus, galima pastebėti, kad mintis, kurią siekiama perteikti kūriniu – panaši, skiriasi tik išraiškos forma. Hanso Rogierio liejamos žvakidės ir sietynai buvo minimalistinio dekoru, nepriekaištingai išgrynintos formos ir, dėka įrašo ant kūrinių atliko ne tik apšvietimo, bet ir pamokomąją funkciją. Be visa ko, dirbinyje perteikta žinutė buvo ir universali, ką patvirtina šių sietynų funkcionavimas abiejose – katalikų ir reformatų bažnyčių interjeruose Nyderlanduose.

Remiantis ikonografiniais šaltiniais, Lietuvoje šio dekoru apšvietimo priemonės daugiausia buvo naudojamos sinagogose. Gali būti, kad sietynas su aptariamo dekoru motyvais galėjo kabėti ir Portugalų sinagogoje Amsterdame (1675, architektas E. Boumanas). 1695 metais Romeyn'o de Hooghe's raizinyje atvaizdavo virš bimos trijų vainikų sietyną su besirangančių gyvačių/žalčių šakomis (17 pav.). Raiziny nėra sulaukęs tyrėjų dėmesio, todėl nėra aišku, ar tai užsa-

kovo, dailininko vaizduotės vaisius, ar tikslus jau egzistavusio objekto atvaizdavimas.

Prieš analizuojant sietynų su žalčiais paplitimo sinagogose reiškinį, svarbu prisiminti, kad žydai naudojo Šabato pastatomas ir pakabinamas žvakides bei pastatomas Chanukos žvakides. Šios žvakidės laikomos ritualinėmis ir nuo seno gamintos tam tikros formos ir su joms būdinga simbolika. Visgi jų dekoru elementuose žalčio/gyvatės motyvas nepastebėtas.

Sinagogose Lietuvoje dažniausiai kabėdavo ne viena, o keletas ar net keliolika sietynų, kurie nebuvo ritualiniai, bet atlikdavo apšvietimo ir puošybos funkciją. Kai kurie jų būdavo dekoruoti tipiškais žydų menui būdingais simboliais. Vienas tokių saugomas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje (Inv. Nr. Tt-1707), kitas egzempliorius – Trakų istorijos muziejuje, aprašytas virtualiame kataloge „Sietynų paveldas Lietuvoje“ (www.sietynupaveldas.lt Inv. Nr. GEK-3514). Tačiau sinagogos puoštos ir visuotinai vyraujančios mados sietynais. Aistės Niunkaitės Račiūnienės surinktame ir publikuotame itin vertingame sinagogų ikonografinių šaltinių kataloge matyti, kad Vilniaus Didžiosios sinagogos XX a. I p. fotografijose užfiksuotas greta aron kodešo kabantis puikus XIX a. krištolinis sietynas, vėlesnėse fotografijose – *Art nouveau* stiliaus sie-

18 pav. Plokštelė „Mozė ir varinis žaltys“, 1160. Viktorijos ir Alberto muziejus, obj. No. M.59-1952

tynas, Zabludovo sinagogoje įamžinta kabanti puošni žibalinė lempa, Vilniaus Gaono sinagogos 1900 m. fotografijoje – dirbtuvinis, greičiausiai iš Lenkijos atvežtas sietynas, bei didelis karūninis, gausybe krikščionių/stiklinių vėrinių puoštas, sietynas (nemažai tokių išliko katalikų bažnyčiose) [20]. Išvardyti pavyzdžiai patvirtina, kad žydų šventovės dažnai puoštos pasaulietinių interjerų apšvietimo priemonėmis.

Tyrėja dr. Aistė Niunkaitė Račiūnienė skyrė daugiausia dėmesio simbolių žydų tradiciniame mene aiškinimui Lietuvoje. Knygoje *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis* ji išsamiai aptaria sinagogų interjerų puošyboje naudojamus architektūrinius, augalinius, zoomorfinius ir embleminius atvaizdus [21]. Visgi gyvatės/žalčio motyvas, vyraujantis sinagogose kabančių sietynų puošyboje, monografijoje neaiškinamas. Kad suprasti, kodėl Vakarų Europos Romos katalikų ir reformatų bažnyčioms kurti sietynai su žalčio/gyvatės formos šakomis taip pritapo ir paplito sinagogose Lietuvoje, verta prisiminti siužetą Senajame Testamente. Skaičių knygoje (Sk 21, 4–9) rašoma, kaip „Mozės vedami izraelitai leidosi nuo Horo kalno, bet netekę kantybės jie kalbėjo prieš Dievą ir Mozę. Viešpats už nepaklusnumą žmonėms pasiuntė ugningus žalčius (nuodingas gyvates). Jie gėlė žmones, ir nuo to daug izraeliečių mirė. Žmonės maldavo gelbėti nuo nelaimės. Tuomet, Viešpaties lieptas, Mozė padirbdino „varinį žaltį“, į kurį pažiūrėję izraelitai pasveikdavo ir likdavo gyvi.“ (18 pav.) [22]. Šioje istorijoje „varinis žaltys“, kurį Mozė pakelia dykumoje, tampa Išganytojo įvaizdžiu [23]. Tiek ugniniai žalčiai, tiek gyvybes gelbėjęs varinis žaltys – Viešpaties įrankiai. Sietynai su daugybe žalčio formos šakų sinagogoje galėjo tarnauti kaip simbolinė žinia, priminimas būti budriems ir tvirtu tikėjimu.

Vienas svarbiausių sietynų su žalčio šakomis funkcionavimą liečiančių klau-

simų: ar galėjo šio dekoro šviestuvai (sieninės žvakidės ar sietynai) kabėti Lietuvos katalikų bažnyčiose? Kaip jau minėta anksčiau, bažnyčių inventoriai ir vizitacijų aktai šykšti informacijos apie taikomosios dailės dekoro elementus. Visi straipsnyje aptarti Lietuvoje išlikę sietynai su žalčio/gyvatės formos šakomis – žalvariniai. Du sietynai šešių šakų, kiti du – aštuonių. Peržiūrėjus tikrai nemenką bažnytinių dokumentų skaičių, paaiškėjo, kad XVII a. Lietuvoje buvo žalvarinių sietynų šimtmetis, labiausiai paplitę buvo šešių šakų sietynai, nemažai aštuonių ir dvylikos šakų [24]. Didžioji dalis XVII a. šaltiniuose minimų apšvietimo priemonių iki mūsų dienų neišliko. Katalikų bažnyčios, priešingai nei reformatų, buvo nuolatos puošiamos, jų interjeras ir įranga vis atnaujinama. Atsiradus elektros apšvietimui įgyjami naujesni, madingesni, elektros lemputėms pritaikyti šviestuvai, o senieji negrįžtamai pakeičiami į palėpes ar kitas pagalbines patalpas. Šie veiksniai negailestingai veikė sietynų išlikimą katalikų bažnyčiose ir dėl to beveik neturime XVII amžiaus sietynų išlikusių *in situ*. Analizuojamų sietynų medžiagiškumas, šakų skaičius ir tai, kad Vakarų Europoje šie sietynai buvo sukurti su krikščioniška didaktine potekste, leidžia daryti prielaidą, kad sietynai su žalčio/gyvatės formos šak-

komis galėjo kabėti Lietuvos katalikų bažnyčiose.

Grįžtant prie pasaulietinių interjerų Lietuvoje, sietynai su žalčio šakomis 1932 m. užfiksuoti Tado Vrublevskio (1858–1925) kabineto fotografijoje, 1933–1934 m. fotografijoje matomi trys sietynai su žalčio šakomis, pakabinti Vilniaus universitete virš Senato posėdžių stalo, didelis kabantis šviestuvas 1938 m. fotografijoje užfiksuotas Romeriams priklausiusiame dvare Tytuvėnuose. Iš šių pavyzdžių matyti, jog aptariamo dekoro sietynai XX a. I pusėje kabėjo kultūros veikėjų aplinkoje ir svarbių kultūros įstaigų interjeruose. Anot Lenkijos šviestuvų tyrėjo Jerzy W. Hołubieco, tarpukario Lenkijoje labai populiarūs buvo olandiško tipo sietynai su karūnuotų erelių figūrėlėmis – Lenkijos karalystės simboliu [25]. Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu pasaulietiniuose privačiuose ir visuomeniniuose interjeruose kamieninio tipo bronziniai sietynai taip pat buvo vertinami, tačiau iš ikonografinių šaltinių matyti, kad Lietuvoje jie turėjo savitą dekoro detalę – susirangiusį žaltį. Retorinių pasvarstymų lygmenyje galima teigti, kad šis dekoro motyvas nepriklausomoje Lietuvoje buvo vertinamas ir kultūrinės tapatybės paieškose galimai siejamas su Lietuvos praeitimi, baltiškomis šaknimis.

IŠVADOS

Nyderlandų aukso amžiuje, XVI a. pabaigoje liejiko Hanso Rogierio kurti grakštūs, darnių proporcijų, išgrynintos formos sietynai ir pakabinamos žvakidės su gyvatės formos šakomis yra ypatingos meninės vertės kūriniai. Europos aukcionuose ir antikvariatuose aptinkami pavieniai egzemplioriai priskiriami Šiaurės Europai, o retsykais Švedijai tik patvirtina, kad šių sietynų paplitimo teritorija apšvietimo priemonių raidos tyrėjų dar iki galo neišaiškinta ir tema nėra iki galo išsemta.

Remiantis užsienio istorikų tyrimų duomenimis ir išlikusia ikonografinė medžiaga Lietuvoje, akivaizdu, kad sietynai su simbolinėmis gyvatės formos šakomis nebuvo specialiai skirti vienos kurios nors rūšies interjerams, bet tiek Nyderlanduose, tiek Lietuvoje naudoti skirtinguose sakraliniuose, pasaulietiniuose viešuose ir privačiuose interjeruose. Šių sietynų funkcionavimą įvairių konfesijų maldos namuose galima nulėmė universali žalčio/gyvatės simbolikos traktuotė.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Alantė Valtaitė-Gagač, Sietynai Europoje ir XVII–XX a. pirmosios pusės sietynai Lietuvoje, in: *Kultūros paminklai*, Nr. 14, Vilnius: Savastis, 2009, p. 82–99.
2. Alantė Valtaitė-Gagač, Lietuvos sietynai XVII a. dokumentuose, in: *Kultūros paminklai*, Nr. 17, Vilnius: Savastis, 2013, p. 144–155; Alantė Valtaitė-Gagač, XIX a. antrosios pusės–XX a. pirmosios pusės sietynų gamyba pramoninėse Europos dirbtuvėse ir jų paveldas Lietuvoje, in: *Tekstai apie dizainą: lietuviški ir tarptautiniai kontekstai. Acta academiae artium Vilnensis*, nr. 61, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 63–74; Alantė Valtaitė-Gagač, XIX a. papjė mašė sietynai: nuo istorijos iki atribucijos ir rekonstrukcijos, in: *Kultūros paminklai*, Nr. 22, Vilnius: Savastis, 2018, p. 112–121.
3. Alantė Valtaitė-Gagač, *XVII a.–XX a. 4 dešimtmečio sietynų paveldas Lietuvoje*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2015, p. 60, 97, 98, 116; Alantė Valtaitė-Gagač, Sietynai Europoje ir XVII–XX a. pirmosios pusės sietynai Lietuvoje, in: *Kultūros paminklai*, Nr. 14, Vilnius: Savastis, 2009, p. 88.
4. Klaudija Kačinskienė ir Ona Mažeikienė, *XV–XX a. pr. apšvietimo priemonės*. Vilnius: Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus, 1980, p. 33, 133.
5. Berend Dubbe, Frans van Molle, De Amsterdamse Geelgieter Hans Rogiers van Harelbeke (†1638), in: *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*, Vol. 22 (1971), p. 21–40.
6. Print „Christ in the House of Martha and Mary“, 1574–1587. Object No. 1877,0811.1053, in: *The British Museum* [žr. 2018 10 02] Prieiga per internetą: <http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1518409&partId=1&people=131814&people=131814-2-23&page=1>

7. Print „Christus bij Maria en Martha”, 1590 – 1633. Object No. RP-P-1906-2224, in: *Rijksmuseum* [žr. 2018 10 02] Prieiga per internetą: <<https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-P-1906-2224>>
8. „Kai Jėzus pakviestas svečiavosi Mortos namuose, ji rūpinosi patarnauti svečiui, o jos sesuo Marija „atsisėdusi prie Viešpaties kojų, klausėsi jo žodžių“. Mortai pasiskundus, kad sesuo jai nepadedanti, Jėzus atsakė: „Morta, Morta, tu rūpiniesi ir sielojiesi daugeliu dalykų, o reikia tik vieno.“, iš: *Krikščioniškos ikonografijos žodynas*. Sud. Dalia Ramonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 193.
9. Wandluchter met leeuwenkop en slang. Hans Rogiers van Harelbeke, 1599. Object Nr. BK-BR-946-S, in: *Rijksmuseum* [žr. 2018 10 02] Prieiga per internetą: <<https://www.rijksmuseum.nl/en/search/objects?q=hans+rogiers&p=1&ps=12&st=Objects&ii=7#/BK-BR-946-S,7>>
10. Berend Dubbe, Frans van Molle. De Amsterdamse Geelgieter Hans Rogiers van Harelbeke (†1638), in: *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*, Vol. 22 (1971), p. 30.
11. Ten pat, p. 24–28.
12. Valaitė-Gagač Alantė, XVII a.–XX a. 4 dešimtmečio sietynų paveldas Lietuvoje: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2015, p. 184–212.
13. Aistė Niunkaitė Račiūnienė, *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2011, Drujos medinė sinagoga, p. 417, il. 88.
14. Ten pat, Utenos (?) sinagoga, p. 580, il. 750.
15. Sietynas, rest. prot. Nr. 398/1509, inv. nr. TM-2332 (metalo restauravimo sektorius). Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centras.
16. Aistė Niunkaitė Račiūnienė, *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2011, Karčių sinagoga, p. 449, il. 203.
17. Ten pat, Vilniaus Gaono sinagoga, p. 615, il. 896.
18. *Krikščioniškos ikonografijos žodynas*. Sud. Dalia Ramonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 81.
19. Ten pat, p. 118–119.
20. Aistė Niunkaitė Račiūnienė, *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2011, p. 611, il. 874, 875; p. 615, il. 896.
21. Aistė Niunkaitė Račiūnienė, *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2011, p. 183–385.
22. *Krikščioniškos ikonografijos žodynas*. Sud. Dalia Ramonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 81.
23. Hans Biedermann, *Naujasis simbolių žodynas*. Vilnius: Mintis, 2002, p. 138.
24. Alantė Valaitė-Gagač, XVII a.–XX a. 4 dešimtmečio sietynų paveldas Lietuvoje: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2015, p. 59–62.
25. Jerzy W. Hołubiec, *Polskie lampy i świeczniki*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo, 1990, p. 42.

SUMMARY

Alantė Valaitė-Gagač THE ORIGIN, TYPES AND FUNCTIONING OF CHANDELIERS WITH SERPENT ARMS: FROM THE NETHERLANDS TO LITHUANIA

Since 2009, the heritage of chandeliers in Lithuania has been investigated. A lot of articles were published on this topic and a virtual catalogue of chandeliers (www.sietynupaveldas.lt) was compiled and is regularly updated. One of the oldest and most valuable in Lithuania are chandeliers with serpent arms, stored at the Lithuanian National Museum and the Lithuanian Art Museum. Although these chandeliers are valuable, their development and origins in Lithuania were not comprehensively analysed. An ornament of serpent arms is not alien in the Lithuanian culture: it is important and frequent. This was one of the main reasons to perform an in-depth analysis of these chandeliers and present their origins in Western Europe. This would be impossible without a comprehensive article written by Berend Dubbe and Frans van Molle about lightning tools cast by craftsman Hans Rogier van Harelbeke from the end of the 16th c. to the first half of the 17th c.

A candlestick with serpent arm is stored in the Dutch National Art and History Museum (Rijksmuseum) in Amsterdam. On the edges of the holder, initials and date are cast “Hans Rogier, 1599” and a record that warns its readers for the danger of the snakes’ fire and advices them to be as strong as the lion.

Being a successful caster for forty years (1598–1638), Hans Rogier has contributed significantly to the golden age of the Netherlands. He worked in the Protestant environment. Accordingly, his works are perfectly fine-shaped and had not only a lighting but also a didactic function. The chandeliers cast by him are still hanging in the Roman Catholic and Reformed Churches.

In Lithuania, the functional chandeliers with this exclusive décor are currently not known. Survived examples are stored at the Lithuanian museums and in private collections. It could be seen that the curling of the serpent arms differs greatly. Accordingly, serpent arms have been divided into three distinct curling groups: branches with one, two and three loops.

The article analyses space functioning and symbolism of these chandeliers. The chandeliers with serpent arms created for Roman Catholic and Reformed Churches in Western European have adapted and highly widespread in the Lithuanian synagogues. It is worth remembering a plot from the Old Testament when the Lord for disobedience has sent poisonous snakes among the Israelites. People used to pray for the rescue from disaster. Ordered by the Lord, Moses made a “bronze snake”. “Then when anyone was bitten by a snake and looked at the bronze snake, they lived.” Chandeliers with many serpent arms may have served in synagogues as a symbolic message and a reminder to be of vigilant and strong faith.

It is likely that the interiors of the Roman Catholic Churches in Lithuania were decorated by chandeliers like in The Netherlands. The curled serpent arms were recorded in the Church of Bagaslaviškis. Chandeliers with serpent arms have functioned in the interiors of the prominent cultural leaders and important cultural institutions in the first half of the last century. It is likely that this décor motif in Independent Lithuania took a completely different symbolic meaning, and in the searches of cultural identity, it was associated with Lithuania’s past and the Baltic roots.

The investigation revealed that chandeliers with serpent arms of exceptional artistic value were not specifically designed for any type of interiors, but in the Netherlands and Lithuania were used in different sacral and secular public and private interiors. The functioning of these chandeliers in chapels of different religions was potentially determined by a universal symbolic approach of a serpent/snake.

El. paštas alante.valtaite@gmail.com

Gauta 2018-11-21

Įteikta spaudai 2019-02-07